

УДК 374.015.3-051:613.956
DOI 10.31654/2663-4902-2024-PP-4-131-136

Пей Ян

аспірантка кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
impossible809@gmail.com
orcid.org/0009-0006-8987-504X

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО
СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я У ВИХОВАНЦІВ ЗАКЛАДУ
ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

***Актуальність дослідження.** Позашкільній освіті належить важлива роль як соціальному інституту суспільства, метою роботи якого є виховання особистості фізично, психічно і духовно досконалої з універсально-широкими інтересами і стійкими ціннісними орієнтаціями.*

Педагогічний процес з формування ціннісного ставлення до власного здоров'я у вихованців закладів позашкільної освіти передбачає розкриття істотних зв'язків і залежностей, які існують між станом здоров'я людини та її способом життя, рівнем знань про здоров'я, настроєм, стосунками з іншими людьми. Практика роботи закладів і установ позашкільної освіти тісно пов'язана і базується на науково-теоретичних дослідженнях вітчизняних і зарубіжних науковців, які розглядають різні аспекти формування здорового способу життя. В їх роботах ціннісне ставлення до здоров'я тлумачиться як індивідуальні, вибіркові, усвідомлені взаємозв'язки особистості з реальністю, що відображають взаємозалежність потреб особистості з предметами, об'єктами та явищами навколишнього світу, сприяючи формуванню та збереженню здоров'я.

Зважаючи на те, що ціннісне ставлення до здоров'я є багатоаспектним і багатомірним явищем, в науковій літературі представлено ряд наукових до підходів до визначення його сутності і змісту через аналіз і обґрунтування різних способів організації взаємодії між його компонентами.

***Метою даної статті** є – проаналізувати основні наукові підходи до визначення категорії ціннісного ставлення до здоров'я в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців.*

***Теоретична важливість** проведеної роботи: В статті узагальнено наукові підходи щодо теоретичного визначення суті і змісту ціннісного ставлення до здоров'я вихованців як важливого завдання організації освітньо-виховного простору закладу позашкільної освіти.*

***Практичне значення роботи** – матеріали наукової статті можуть бути використані соціальними педагогами, методистами, педагогами-гуртківцями закладу позашкільної освіти в методичній роботі та організації взаємодії з вихованцями та їхніми батьками.*

***Ключові слова:** цінності, ставлення, ціннісне ставлення до здоров'я, науковий підхід, заклад позашкільної освіти.*

Постановка проблеми. Важливим елементом вирішення завдання щодо всебічного розвитку особистості в умовах закладу позашкільної освіти є формування її ціннісного ставлення до здоров'я, що є ключовим моментом у забезпеченні фізичного, психічного та соціального благополуччя вихованців. Доповнюючи основну навчальну діяльність в закладі загальної середньої освіти, позашкільна діяльність створює унікальний простір можливостей для виховання здорового способу життя у дітей та молоді. Цей унікальний досвід вихованці закладу позашкільної освіти

здобувають через практичні заняття, інтерактивні програми, різні форми участі в проектах, що дозволяє їм отримати досвід усвідомленого ставлення до власного здоров'я через розвиток відповідних навичок, мотивів і установок, які сприяють формуванню усвідомленого дбайливого ставлення до власного здоров'я і дієвої установки щодо його зміцнення.

Роль позашкільної освіти у формуванні ціннісного ставлення до здоров'я визначається її інтегративним характером. Органічне поєднання в освітньо-виховному процесі освітньої установи навчальної діяльності з практичною реалізацією отриманих знань сприяє формуванню усвідомленню вихованцями важливості ведення здорового способу життя, закріплення у поведінці ставлення до здоров'я як основної життєвої цінності.

Особливого значення ця робота набуває в умовах сучасних воєнних викликів. На перший план у ключових завданнях позашкільної освіти поряд із формуванням свідомих громадян України, виходить установка на забезпечення відповідального ставлення до здоров'я, культури і гігієни молодих людей, формування навичок збереження власного життя а також безпеки оточуючих людей. Що і визначає актуальність проведеного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ціннісне ставлення до здоров'я є багатовимірним феноменом, що досліджується науковцями різних галузей знання. Його вивченню присвячено роботи провідних вітчизняних та зарубіжних вчених. Різні дослідники підкреслюють, що комплекс особистісних цінностей формує ієрархічну структуру особистості. Ціннісні орієнтири впливають на регуляцію поведінки людини, її дії та вчинки, визначаючи індивідуальну унікальність особистості та її орієнтацію. Актуальність проблеми формування ціннісного ставлення особистості до власного здоров'я підтверджує висновок науковців про те, що рівень сформованості ціннісних орієнтирів визначає ступінь особистісної зрілості та соціалізації індивіда.

Цінності як системоутворююче ядро організації внутрішнього світу особистості розглядає у своїх дослідженнях Н. Бастун, наголошуючи на тому, що саме цінності є психологічною основою сприйняття людиною сенсу свого життя та його головної мети.

Достатньо широко в науковій літературі представлено дослідження теоретичного обґрунтування терміну «ціннісне ставлення особистості». Важливим для нас є висновки К. Федченко, Г. Ситник., О. Єжової, які акцентують увагу на комплексному характері ціннісних ставлень людини, пов'язуючи їх формування і форми вияву як взаємозв'язок потреб особистості з об'єктами та явищами зовнішнього світу.

Важливими для нашої роботи є висновки О. Лисенко, в роботах якої даний феномен розглядається з позицій загальнотеоретичного аналізу. Так, дослідниця кваліфікує ціннісне ставлення до здоров'я як системотворчу складову ціннісних орієнтацій особистості.

Психолого-педагогічний аспект проблеми представлений в дослідженнях науковців як характеристика особливостей формування ціннісного ставлення до здоров'я у дітей та молоді різних вікових груп. Так, дослідження Т. Бабюк присвячено вивченню компонентів ціннісного ставлення до здоров'я як інтегрального показника сформованості здорового способу життя дітей старшого дошкільного віку. В дослідженнях Д. Бермудеса, Д. Балашова, О. Габелькова, Г. Веретельник та ін. досліджували рівень сформованості ціннісного компоненту здоров'язбережувальної компетентності студентів, формування ціннісних орієнтацій на здоровий спосіб життя, шляхи формування здоров'язберігаючих ціннісних орієнтацій здобувачів освіти різних спеціальностей.

Питанням особливостей та чинників становлення свідомого та відповідального ставлення до свого здоров'я присвячені роботи Л. Бутузової, П. Гусака, Н. Зимівець, В. Петровича, З. Крупник та ін.

Про актуальність проблеми формування ціннісного ставлення дітей та молоді до власного здоров'я свідчить достатньо велика кількість дисертаційних досліджень дотичної тематики. Найбільш наближеною до нашої теми є сфера наукових інтересів

дослідниці Я. Сивохоп, яка розглядала особливості ціннісного ставлення до здоров'я та здорового способу життя учнів 6-9 класів в умовах позашкільних закладів освіти.

В той же час, здійснений огляд дефініцій ціннісного ставлення до здоров'я дозволяє зробити висновок про те, що осмислення цієї категорії із загальнонаукових позицій є недостатнім, що передбачає його відповідний аналіз у контекстах провідних філософських та психолого-педагогічних концепцій.

Мета статті – проаналізувати основні наукові підходи до визначення категорії ціннісного ставлення до здоров'я в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців.

Виклад основного матеріалу. Формування ціннісного ставлення особистості до власного здоров'я є складним багатоаспектним явищем. Це передбачає спеціальну створену систему навчання і виховання дітей та молоді, метою якої є організація освітнього середовища, спрямованого на збільшення їх спроможності до правильного вибору моделей поведінки і способів дії в різних ситуаціях; підвищення контролю за станом власного здоров'я і критичного аналізу можливих впливів оточуючого середовища на його розвиток; засвоєння відповідних умінь та навичок.

Система позашкільної освіти володіє широкими можливостями для виховання відповідального ставлення до здоров'я через залучення вихованців до різних видів діяльності, які спрямовані не лише на засвоєння необхідної інформації, але й сприяють емоційно – позитивному сприйняттю ідеалів фізичного та психічного здоров'я людини. Методичний арсенал будь-якого закладу позашкільної освіти складається із великого спектру інноваційних методів навчання. Цей спектр постійно розширюється завдяки роботі педагогів-позашкільників. Він збагачується і вдосконалюється відповідно до зростаючих потреб вихованців та суспільства. Метою організації освітньо-виховного процесу закладу позашкільної освіти є формування відповідальної, всебічно розвиненої особистості, розвиток у неї навичок самоконтролю, витривалості та організованості, що є основою здорового способу життя.

Практика роботи закладів і установ позашкільної освіти тісно пов'язана і базується на науково-теоретичних дослідженнях вітчизняних і зарубіжних науковців, які розглядають різні аспекти формування здорового способу життя. Різні підходи до визначення поняття «ціннісне ставлення до здоров'я» обумовлені актуальністю і практичною значимістю проблеми. Так, І. Авдієнко, аналізуючи проблему формування ціннісно-орієнтованого ставлення до здоров'я в умовах закладу позашкільної освіти, виділяє ряд особливостей позашкільного навчання, які сприяють успішності реалізації цього завдання. Вона зазначає, що позашкільна освіта володіє потужним арсеналом можливостей для зацікавлення вихованців щодо створення, зміни та підтримки свого здоров'я, залучення до діяльності щодо його збереження та вдосконалення [1]. Крім того, вона сприяє формуванню соціальних навичок, які необхідні для підтримки здорового способу життя, засвоєння навичок позитивної соціальної поведінки у спільній діяльності учасників освітнього процесу, зниження їх конфліктності і профілактики психоемоційних проблем.

В науковій літературі ціннісне ставлення до здоров'я розглядається як багатовимірний феномен. Тому його дослідження відбувається з позицій різних видів знання і дозволяє виділити ряд наукових підходів.

Соціально-культурний підхід, представниками якого є Р. Вілкінсон, А. Клейнман, М. Мармот та ін., визначає зміст цього поняття як результат взаємодії між індивідом та його соціокультурним середовищем. Ціннісне ставлення до здоров'я науковці характеризують через призму соціальних норм, культурних традицій, історичних контекстів та колективних уявлень, які впливають на формування індивідуальне сприйняття особистістю власного здоров'я та його оцінку.

Феноменологічний підхід передбачає розгляд цього явища крізь призму суб'єктивного сприйняття значення і розуміння власного здоров'я. Цей процес заснований на особистих переживаннях людини, її емоційних реакціях та оцінках.

В основі феноменологічного аналізу є визначення основоположності значення досвіду особистості для її сприйняття і інтерпретації власного здоров'я. В наукових дослідженнях представників цього напрямку в основу вивчення ціннісного ставлення до здоров'я покладено ідею про те, що кожна людина оцінює і відчуває здоров'я у своєму повсякденному житті індивідуально, надаючи йому певного сенсу і значення в залежності від того, який життєвий шлях вона уже пройшла. Важливого значення в цьому контексті набуває визначення здоров'я як комплексного багатовимірного явища, яке включає емоційні, соціальні та культурні аспекти.

В екзистенційному підході науковці наголошують на тому, що формування ціннісного ставлення до здоров'я відбувається на основі особистих рефлексій від життєвих обставин і наявного життєвого досвіду. У такий спосіб ставлення до здоров'я набуває значення відповідальності і свободи вибору особистості щодо свого способу життя, поведінки і ставлення до свого здоров'я. В той же час, несе і відповідальність за здійснений вибір і його наслідки.

За висновками прибічників аксіологічного підходу ціннісне ставлення до здоров'я визначається особистими, культурними та соціальними переконаннями особистості. Саме вони визначають місце ставлення до власного здоров'я у загальній системі цінностей особистості, яка формується протягом усього її життя. В рамках цього підходу здоров'я визначається не лише його фізичними і медичними аспектами, а оцінюється крізь призму його значення для особистого щастя і реалізації життєвих цілей. Ставлення до власного здоров'я як цінності спрямовує людину на здоровий спосіб життя, активну участь у превентивних медичних заходах щодо його підтримки, відповідальне ставлення до оточення.

Представники когнітивно-поведінкового підходу (А. Бек, А. Бандура, А. Еліс) у своїх висновках дотримуються думки про те, що формування ціннісного ставлення до здоров'я відбувається через когнітивне оцінювання індивідом інформації про здоров'я і здатність контролювати власний стан. У зв'язку з цим зростає роль і значення вибору поведінкових стратегій у реалізації власних ціннісних позицій щодо дотримання здорового способу життя.

В межах когнітивно-поведінкового підходу передбачена можливість щодо змін у ціннісному ставленні особистості до власного здоров'я через модифікацію когнітивних та поведінкових компонентів. Це можливо за умови, коли індивід переглядає переконання і погляди щодо здоров'я, або набуває нових поведінкових навичок, спрямованих на підтримку здоров'я.

Різні аспекти здоров'я можуть відображати і стати проекцією несвідомих страхів і бажань особистості. Ці аспекти покладено в основу психоаналітичного підходу (З. Фрейд, М. Клейн та ін.), в межах якого здоров'я сприймається як символічний ресурс, з яким особистість пов'язує свої ідеї про життя, контроль і самоцінність. Ставлення до здоров'я стає не лише результатом свідомих думок, але й відображенням глибинних несвідомих мотивацій. Представники цього підходу пов'язують проблеми із здоров'ям або наявність різного виду захворювань у людини з переживанням нею глибинних внутрішніх конфліктів, емоційних стресів та переживань, які не були нею усвідомлені або інтегровані у свідомість.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Ціннісне ставлення до здоров'я є багатовимірним феноменом, що досліджується різними науковими підходами: соціально-культурним, феноменологічним, екзистенційним, аксіологічним, когнітивно-поведінковим та психоаналітичним. Кожен із цих підходів надає унікальну перспективу для розуміння, як цінності впливають на поведінкові патерни, що визначають загальний рівень здоров'я людини.

Система позашкільної освіти має ряд специфічних, сприятливих особливостей, тому може виступати важливим інструментом у формуванні ціннісного ставлення до здоров'я, забезпечуючи системний підхід до виховання, що включає як теоретичні, так і практичні аспекти.

Подальшого вивчення потребують питання щодо вивчення особливостей формування здоров'язбережувальної компетентності вихованців різних вікових груп у закладах позашкільної освіти різного спрямування.

Література

1. Авдєєнко І. М. Культура здоров'я студентів та середовищний підхід в умовах вищого навчального закладу. *Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження*. Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. С. 289–293.
2. Бабюк Т. Й. Характеристика компонентів ціннісного ставлення до здоров'я як інтегрального показника сформованості здорового способу життя дітей старшого дошкільного віку. *Вісник Кам'янець Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. 2015. Вип. 8. С. 69–75.
3. Бастун Н. А. Особистісні цінності як системотвірний чинник життєвої активності людини. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України Актуальні проблеми психології. Психологія обдарованості*. 2016. Том 6. Вип. 12. С. 34–42. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v6/i12/5.pdf> (дата звернення: 04.08.2024).
4. Лисенко О. Ціннісне ставлення до здоров'я як системотворча складова ціннісних орієнтацій особистості. *Освітній простір України*. 2017. Вип. 11. С. 144–154. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/esu/article/view/3019/3410> (дата звернення: 22.06.2024).
5. Федченко К. О. Формування ціннісного ставлення до здоров'я у студентів університетів наук про життя та навколишнє середовище: дис. ... д-ра філософії: 015 «Професійна освіта» / Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2022. 165 с. URL: https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/32041/1/Федченко_дис_2022.pdf (дата звернення: 22.06.2024).
6. Сивохоп Я. М. Особливості ціннісного ставлення до здоров'я та здорового способу життя учнів 6-9 класів в умовах позашкільних навчальних закладів. *Науковий вісник Ужгородського університету*: Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2015. Вип. 35. С. 169–172. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/11725> (дата звернення: 18.06.2024).

References

1. Avdieienko, I.M. (2017). Kultura zdorovia studentiv ta seredovyschchnyi pidkhid v umovakh vyshchoho navchalnoho zakladu [Student health culture and environmental approach in a higher educational institution]. *Zahalna teoriia zdorovia ta zdoroviazberezhennia*. Kharkiv: Vyd. Rozhko S.H. P. 289–293 [in Ukrainian].
2. Babiuk, T.Y. (2015). Kharakterystyka komponentiv tsinnisnoho stavlennia do zdorovia yak intehralnoho pokaznyka sformovanosti zdorovoho sposobu zhyttia ditei starshoho doshkilnoho viku [Characteristics of the components of the value attitude towards health as an integral indicator of the formation of a healthy lifestyle in children of senior preschool age]. *Visnyk Kam'ianets Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka – Bulletin of Kamianets-Podilskyi National University named after Ivan Ohienko*. Issue 8. P. 69–75 [in Ukrainian].
3. Bastun, N.A. (2016). Osobystisni tsinnosti yak systemotvimy chynnyk zhyttievoi aktyvnosti liudyny [Personal values as a system-forming factor of human life activity]. *Aktualni problemy psykholohii. Psykholohiia obdarovanosti – Collection of scientific works of the G. S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine. Current problems of psychology. Psychology of giftedness*. Vol. 6. Issue 12. P. 34–42. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v6/i12/5.pdf> (data zvernennia: 04.08.2024) [in Ukrainian].
4. Lysenko, O. (2017). Tsinnisne stavlennia do zdorovia yak systemotvorcha skladova tsinnisnykh orientatsii osobystosti [Value-based attitude to health as a system-forming component of a person's value orientations]. *Osvitnii prostir Ukrainy – Educational space of Ukraine*. Issue 11. P. 144–154. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/esu/article/view/3019/3410> (data zvernennia: 22.06.2024) [in Ukrainian].
5. Fedchenko, K.O. (2022). Formuvannia tsinnisnoho stavlennia do zdorovia u studentiv universytetiv nauk pro zhyttia ta navkolyshnie seredovyshe [Formation of value attitudes towards health among students of universities of life sciences and the environment].

Doctor's thesis. Kyiv. URL: https://repository.ldufk.edu.ua/-bitstream/34606048/32041/-1/Fedchenko_dys_2022.pdf (data zvernennia: 22.06.2024) [in Ukrainian].

6. Syvokhop, Ya.M. (2015). Osoblyvosti tsinnisnoho stavlennia do zdorov'ia ta zdorovoho sposobu zhyttia uchniv 6–9 klasiv v umovakh pozashkilnykh navchalnykh zakladiv [Peculiarities of the value attitude towards health and a healthy lifestyle of students of grades 6-9 in the conditions of extracurricular educational institutions]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytet – Scientific Bulletin of Uzhhorod University*. Issue 35. P. 169–172. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/11725> (data zvernennia: 18.06.2024) [in Ukrainian].

Pei Yang

graduate student department of social pedagogy and social work
Mykola Gogol Nizhyn State University
hlebiksvetlana606@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8272-1252

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF THE FORMATION OF THE VALUE ATTITUDE TOWARDS HEALTH AMONG THE STUDENTS OF AN OUT-OF-SCHOOL EDUCATION INSTITUTION

Relevance of the research. Extracurricular education plays an important role as a social institution, the purpose of which is education, socio-pedagogical support and improvement of children and youth.

In the conditions of modern challenges, out-of-school education institutions take upon themselves the task of creating conditions for socialization, civic development of children and youth; the formation of a physically, mentally and spiritually perfect personality with universally broad interests and stable value orientations.

The pedagogical process of forming a valuable attitude to one's own health in pupils of extra-curricular education institutions involves the disclosure of essential connections and dependencies that exist between a person's health and their lifestyle, the level of knowledge about health, mood, relationships with others by people

The practice of out-of-school institutions and institutions is closely related and is based on scientific and theoretical studies of domestic and foreign scientists who consider various aspects of the formation of a healthy lifestyle.

Valuable attitude to health is interpreted as individual, selective, conscious relationships of the individual with reality, which reflect the interdependence of individual needs with subjects, objects and phenomena of the surrounding world, contributing to the formation and preservation of health

Considering the fact that the value attitude to health is a multifaceted and multidimensional phenomenon, the scientific literature presents a number of scientific approaches to determining its essence and content through various forms of organization of interaction between its components.

Therefore, the purpose of this article is to analyze the main scientific approaches to determining the category of value attitude to health in the research of domestic and foreign scientists.

Theoretical importance of the work: The article summarizes scientific approaches to the theoretical definition of the essence and content of the value attitude to the health of students as an important task of organizing the educational and educational space of an out-of-school education institution.

The practical significance of the work – The materials of the scientific article can be used by social pedagogues, methodologists, group teachers of an out-of-school education institution in methodical work and organization of interaction with pupils and their parents.

Key words: values, attitude, valuable attitude to health, scientific approach, institution of extracurricular education.